

УДК 594.32:591.5

І.О. Першко,
аспірантка;
Ю.М. Бондарчук,
студент
(Житомирський педуніверситет)

ПЕРШЕ ЗНАХОДЖЕННЯ *FAGOTIA DANUBIALIS* (MOLLUSCA: PECTINIBRANCHIA: MELANOPSIDAE) В СЛУЧІ

Перші повідомлення про знаходження *Fagotia danubialis* Bgt. в Случі. Наведено характеристику конхіологічних і екологічних особливостей молюска.

Особливості конхіології, поширення та екології представників родини Melanopsidae H. Adams et A. Adams, 1854 були предметом обговорення малакологів, починаючи з 19 ст. [1, 2]. Однак погляди авторів на номенклатуру та класифікацію цієї групи не завжди були однозначними.

За основні критерії, що дозволяли встановити систематичний статус окремих її представників, звичайно бралися до уваги особливості будови черепашки та в більшості випадків лінійні розміри окремих її складових частин [3]. Для Західної Європи наводили два види меланопсід – *Hemisinus acicularis* та *H. esperi*, що включає дві форми – *H. esperi* var. *pardalis* та *H. esperi* var. *turgidae*. З часом номенклатуру та класифікацію групи було переглянуто. Так, в основних малакологічних зведеннях другої половини 20 століття для родини Melanopsidae наводиться один рід *Fagotia*, представлений (у Східній Європі) двома видами – *F. (Fagotia) esperi* та *F. (Microcolpina) acicularis* [4].

Використання нових підходів до вирішення проблем класифікації родини Melanopsidae дозволило у 90-их рр. минулого століття провести систематичну ревізію цієї групи. Її здійснили Я.І. Старобогатов та інші науковці [5]. Основними критеріями, що дозволили вищезгаданим авторам розмежувати роди та види в межах досліджуваної родини, були особливості будови рахідального зуба тертки та характер забарвлення черепашки. Відповідно до запропонованої Я.І. Старобогатовим класифікації, рід *Fagotia* включає (для Східної Європи) 3 види – *F. (Dneprifagotia) danubialis*, *F. (D.) berlani*, *F. (D.) dnezensis*. У зв'язку з впровадженням нової систематичної структури досліджуваної групи, наявні досі знання про видовий склад та екологію роду *Fagotia* фауни України виявилися неконкретними. Цей факт спонукав до подальшого вивчення представників родини Melanopsidae.

За останнє десятиріччя дослідженням фауни, поширення та екології цієї групи присвячено низку праць вітчизняних авторів [6-8] (Анистратенко В.В., Анистратенко О.Ю. 2001, Градовський, 2000).

Однак малакологи Західної Європи не прийняли класифікацію меланопсід, запропоновану Я.І. Старобогатовим, і наводять для цієї групи меншу кількість видів. Протиріччя між східною та західною системами родини є досить вагомим стимулом для проведення різнопланових досліджень представників цієї групи.

У липні 2001 року в р.Случ (права притока Прип'яті) в околицях м.Новоград-Волинського (с.Городниці) було виявлено два екземпляри роду *Fagotia* (збір Ю.Бондарчука). Для визначення видової приналежності молюсків ми використали як традиційний конхіологічний так і розроблений Я.І. Старобогатовим компараторний метод ідентифікації тварин. За результатами комплексного визначення матеріалу, знайдені особини було віднесено до виду *F. (Dneprifagotia) danubialis* Bourguignat, 1884. До цього часу представники роду *Fagotia* в р.Случ природодослідниками відмічені не були. Отже, можна говорити про першу знахідку *F. danubialis* у вищезгаданому водотоці.

Наводимо характеристику конхіологічних особливостей *F. danubialis* із случанської популяції. Черепашка баштоподібно-конічна (відношення висоти до ширини становить близько 2,2), з плоскими обертами завитка і апікальним кутом 35-41°. Висота завитка менша за висоту устя в 1,3 рази. Устя ромбовидне із заокругленими кутами, крім загостреного парієто-палатального кута. Поверхня черепашки світла, з навскісними, ледь помітними смугами, утвореними оранжевими цятками.

Основні мірні ознаки та індекси черепашок наведено в таблицях 1 і 2.

Від інших споріднених із *F. danubialis* видів роду *Fagotia* він відрізняється значеннями індексів ВЧ/ШЧ, ВЗ/ВУ, ВОО/ВЧ та межами абсолютних розмірів ВЧ, ШЧ, апікального кута.

Молюсків виявлено в основному руслі річки, неподалік від берега (0,5 м), на глибині 0,15 м. Дно водойми в цьому біотопі кам'янисте. Швидкість течії досить висока (близько 1 м/с), прозорість води 0,7 м, водні макрофіти відсутні. Молюсків виявлено на камінні. Щільність населення популяції вкрай незначна – 0,01 екз/м².

За відомостями Новоград-Волинської санітарно-епідеміологічної станції, на цьому розрізі води Случі характеризується такими гідрохімічними особливостями (табл. 3.).

Як видно з таблиці 3, Случ біля Городниці влітку є водоймою β-мезосапробною, а донна фауна тут, як і біля м.Новоград-Волинського, представлена β-мезосапробними видами [11], до категорії яких належить і *F. danubialis*.

Таблиця 1.

Мірні ознаки (мм) черепашок *Fagotia danubialis* із р.Случ

№	ВЧ	ШЧ	ВУ	ШУ	ВЗ	ВОО	Апікальний кут
1	11	5	4,8	2	6,6	6,8	35°
2	9	4	4	1,9	5,5	6	41°

Таблиця 2.

Основні індекси мірних ознак черепашок *Fagotia danubialis* із р.Случ

№	ВЧ/ШЧ	ШЧ/ВЧ	ВЗ/ВУ	ВУ/ВЗ	ВУ/ШЧ	ШУ/ВУ	ВОО/ВЧ	ВЧ/ВОО	ВОО/ШЧ	ШЧ/ВОО
1	2,2	0,45	1,4	0,73	2,4	0,42	0,62	1,62	1,36	0,73
2	2,3	0,44	1,4	0,73	2,1	0,47	0,66	1,5	1,5	0,66

Примітка. В таблицях 1 і 2 використано такі скорочення: ВЧ-висота черепашки; ШЧ-її ширина; ВУ-висота устя; ШУ-ширина устя; ВЗ-висота завитка; ВОО-висота останнього оберта.

Таблиця 3.

Гідрохімічний режим Случі поблизу с.Городниця (липень 2001 р.).

Інгредієнт	Кількість	Інгредієнт	Кількість
РН	7.8	NO ₂ ⁻ , мгN/л	0,009
O ₂ , мг/л	6.0		
% насичення	67.6	NO ₃ ⁻ , мгN/л	0,09
CO ₂ , мг/л	33.5	PO ₄ ³⁻ , мгP/л	0,016
БСК ₅ , мг/л	2.9		
Кольоровість, гра-дуси	14	K ⁺ , мг/л	3,9
NH ₄ ⁺ , мгN/л	0.08	Сума йонів, мг\л	392,0

1. Bourguignat J.R. Histoire des Melaniens du systeme europeen // Ann. Malacol. – 1884. – 2, pt. 1. – P. 1-168.
2. Bąkowski J. Mieczaki. – Lwow: Muz. im. Dzieduszyckich, 1892. – 26HS.
3. Clessin S. Die Mollusken – Fauna Oesterreich, Ungarns und der Schweiz. – Nürnberg: Bauer und Raspe, 1887. – 320 s.
4. Жадин В.И. Моллюски пресных и солоноватых вод СССР // – М. –Л.: Изд-во АН СССР, 1952. – 376 с.
5. Старобогатов Я.И., Алексенко Т.Л., Левина О.В. Роды *Fagotia* и *Microcolpia* (Gastropoda, Pectinibranchia, Melanopsidae) и их представители в современной фауне // Бюлл. МОИП. Отд.биол. – 1992. – 97. – №3. – С. 57-72.
6. Анистратенко В.В. Определитель гребнежаберных моллюсков (Gastropoda, Pectinibranchia) фауны Украины // Вестн.зоологии. – 1998. – Отд.выпуск №8. – 50 с.
7. Анистратенко В.В., Анистратенко О.Ю. Класс Панцирные или Хитоны, класс Брюхоногие – Cyclobranchia, Scutibranchia и Pectinibranchia. – К.: Велес, 2001. – 240 с.
8. Градовський В.М. Моллюски родин (Melanopsidae: Litoglyphidae: Bithyniidae) Правобережної України (фауна, поширення та екологія). Автореферат... // Вісник Житомирського педагогічного університету. 2000 р.
9. Flasar I. Die Gastropoden Norduestbohmens und ihre verbreitung // Heldia. – 1998. – Vol 3. – №4. – 210 p.
10. Falkner G., Bank R.A., T. von Proschwitz Check-list of the non-marine Molluscan Species-group taxa of the States of Noethern, Atlantic and cetral Europe (CZECOM I) // Heldia. – 2001. – Vol 4, №1/2. – P. 1-77.
11. Поліщук В.В., Трав'янюк В.С., Коненко Г.Д., Гарасевич І.Т. Гідробіологія і гідрохімія річок Правобережного Придніпров'я. – К.: Наук.думка, 1978. – 270 с.

Матеріал надійшов до редакції 18.03.01.

Першко І.О., Бондарчук Ю.М. Первое нахождение *Fagotia danubialis* (Mollusca: Pectinibranchia: Melanopsidae) в Случи.

*Первое упоминание о нахождении *Fagotia danubialis* в Случи. Приведена характеристика конхиологических и экологических особенностей моллюсков.*

Pershko I.O. Bondarchuk Yu.M. About the first discovery of *Fagotia danubialis* (Mollusca: Pectinibranchia: Melanopsidae) in Sluch.

*The first discovery of *Fagotia danubialis* in the river Sluch is registered. The characteristics of the conchological and ecological peculiarities are described.*